

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۴/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱/۱۸

نقش طراحی و تجهیز پارک‌های شهری در جلب و تامین نیاز مراجعه کنندگان (نمونه موردی پارک‌های شهری مشهد)

رستم صابری فر

استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه پیام نور

چکیده

شواهد تجربی نشانگر آن است که فضاهای سبز شهری در صورتی که بر اساس نیاز و علل مراجعه مردم به این مکانها طراحی شده باشند، از عوامل اصلی بهبود کیفیت زندگی به حساب می آیند. این بررسی سعی دارد، نقش اینگونه فضاها را در آسایش و رفاه شهروندان مورد تحلیل قرار دهد. به این منظور از روش توصیفی و تحلیلی بهره‌برداری شده است. اطلاعات مورد نیاز با پرسشگری از نمونه‌ای به حجم ۳۸۴ نفر در شهر مشهد به دست آمده است. ابزار گردآوری اطلاعات در این بررسی پرسشنامه محقق ساخته بود. داده‌های به دست آمده، با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند. نتایج بیانگر آنند که محیط‌های طراحی شده بر اساس نیاز و خواست مردم بیش از سایر فضاها، سرزندگی و احساسات مثبت را در شهروندان تقویت کرده و بخش قابل ملاحظه‌ای از نیازهای مادی و غیرمادی آنان را برآورده نموده است. این شرایط نه تنها در انتخاب محل بازدید، بلکه در فراوانی و کیفیت مراجعات نیز بسیار تاثیرگذار بوده است.

کلمات کلیدی: پارک‌های شهری، کیفیت زندگی، پایداری شهر، مشهد.

مقدمه

بررسی‌های موجود نشان می‌دهد که مردم آنچنان که باید و شاید از فضاهای سبز موجود در شهرها استقبال نکرده و در صورت استفاده، گرایش و تمایل آنها به برخی از پارکها بیش از سایرین است. بنابراین، این سوال اساسی برای محققان و برنامه‌ریزان مطرح می‌باشد که عوامل این بی‌علاقگی کدام

است و دلیل علاقه و رغبت مردم به نمونه‌های خاص چیست؟ با وجود آن که در این ارتباط تحقیق جامع و کاملی به انجام نرسیده است، نمونه‌های معدود نشان می‌دهد که در طراحی و ساخت فضاهای سبز به نیازهای واقعی مردم توجه چندانی نشده است (Tyrvaainen and Vaananen, 1998). این در حالی است که توجه به فضای سبز و محیط طبیعی، در رأس خواسته‌ها، نگرانی‌ها و دل‌مشغولی ساکنین شهرها قرار می‌گیرد. علاوه بر آن، یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد که منابع طبیعی (به عنوان مثال پارک‌های شهری، جنگل‌ها، نواحی سبز و ...) و متعلقاتشان (یعنی درختان، آب و ...)، بالاترین اثر را در دست‌یابی به بافت‌های شهری قابل سکونت و در نتیجه افزایش کیفیت زندگی دارند. واقعیت آن است که محیط زیست سالم و استاندارد در کنار تامین امکانات و زمینه‌های مثبت و سازنده‌ای همچون تصفیه هوا و آب، ایجاد سد و مانع در مقابل باد و سر و صدا و ثبات یا تلطیف آب و هوا؛ خدمات اجتماعی و روان‌شناختی گسترده‌ای را در اختیار مردم قرار می‌دهند که اثراتی به مراتب فراتر از پیامدهای فیزیکی و طبیعی، به همراه دارند. شرایطی که در زیست‌پذیری شهرهای مدرن و رفاه ساکنان شهری از اولویت و جایگاه اصلی برخوردار می‌باشند. در همین راستا، تحقیقات متعدد نشان داده است که رفتن به پارک‌های مناسب تا حد زیادی استرس و فشارهای عصبی (Ulrich, 1981) را کاهش می‌دهد.

عنوان مثال، در تحقیقات اولریش (۱۹۸۱)، مشخص گردید که بیماری‌هایی که امکان مشاهده نمای درختان و طبیعت را از پنجره‌های اتاق محل بستری شدن داشته‌اند، سریع‌تر شفا یافته و به زندگی عادی بازگشته‌اند. تحقیقات بسیار دیگری نیز تاثیر نمای در معرض دید بر سلامتی و این که محیط طبیعی سالم و پرطراوت اثری مثبت بر سلامت روحی و روانی دارد، را مورد آزمون قرار داده‌اند که برخی از آنها در کار هارتینگ و همکاران (۱۹۹۱) و کانوی (۲۰۰۰) معرفی شده‌اند. در تحقیق دیگری رابطه معنی داری بین استفاده از پارک و میزان سلامت افراد به اثبات رسید و مشخص شد کسانی که از پارک‌های محله‌ای خاص به صورت مداوم استفاده می‌کردند، در وضعیت سلامت جسمی و روانی بالاتری نسبت به سایرین قرار داشتند (Godbey et al., 1992). شرودر (۱۹۹۱) در تحقیقی نشان داد کسانی که از محیط‌های طبیعی با پوشش گیاهی و آب بیشتری بهره‌برداری کرده‌اند، آرام‌تر و از سطح استرس پایین‌تری برخوردار بوده‌اند. این ویژگی به خصوص در آن نواحی از شهرها که استرس و تنش‌های اجتماعی و روانی بیشتری مشاهده می‌شود، اهمیت و جایگاه بالاتر را به خود اختصاص می‌دهد (Chiesura, 2004). علاوه بر زیبایی، مزایای روانی و بهداشتی (Rashidi, 2013)، المان‌های طبیعی و فضاهای سبز استاندارد این توانایی را دارند که قابلیت‌های اجتماعی متعددی را زمینه‌سازی نمایند. به عنوان مثال، تحقیقاتی در دست است که نشان می‌دهد طبیعت این توانایی را دارد که انسان‌ها را ترغیب نماید تا از فضاهای باز بیشتر بهره‌برداری نموده و از این طریق وحدت اجتماعی و تعامل بیشتر بین همسایه‌ها را فراهم آورد (Coley et al., 1997). اصولاً اغلب محققان اعتقاد دارند که هدف از طراحی و توسعه فضای سبز تلفیقی از اهداف زیباسازی محیط، بهبود شرایط زیست محیطی و ترمیم سیمای شهر می‌باشد (بهرام سلطانی، ۱۳۷۴).

گروه دیگری از تحقیقات بر این نکته تاکید داشته‌اند که مراجعه مکرر به پارک‌ها و فضاهای طبیعی و سالم، فعالیت‌های فکری، شادابی و طراوت و تامین حس آرامش و آسایش شهروندان (Kaplan, 1983) را به طرز قابل ملاحظه‌ای افزایش داده‌است. در کنار این منافع، افزایش زیبایی، جذابیت و عملکردهای گردشگری شهرها که در نتیجه توجه به فضاهای سبز و طبیعی حاصل می‌گردد، ورود و ماندگاری گردشگران را به دنبال دارد که اکنون به عنوان یک صنعت در حال توسعه، امکانات مالی و شغلی متعددی را به ارمغان می‌آورد. افزایش ارزش املاک، ازدیاد درآمدهای مالیاتی و ... که نتیجه همجواری منازل، واحدهای کار و کسب و ... با عناصر طبیعی مانند درختان و یا آب و ... است را نیز نباید از یاد برد. با وجود این مزایا، همه مردم از این امکانات استفاده نکرده و گروه‌هایی که از پارک‌های شهری به طور مداوم بهره‌برداری می‌کنند، گرایش و میل به استفاده بیشتری از برخی پارک‌ها داشته و مدت زمان بیشتری را در برخی از این فضاها به سر می‌برند. دلایل این امر کدام است؟ چرا برخی از مردم گروهی از پارک‌ها را بر دیگران ترجیح می‌دهند؟ چرا مدت زمان ماندگاری در تعدادی از پارک‌ها و فضاهای طبیعی بیش از بقیه است؟ و ... این سوال‌ها و سوالاتی از این دست باعث شد تا تحقیق حاضر با این هدف به انجام برسد که کدام امکانات و قابلیت‌ها در جذب بیشتر و فراوان تر مردم به این فضاها تاثیر گذار است و به طور مشخص نقش طراحی و تجهیز پارک‌های شهری در جلب و تامین نیاز مراجعه کنندگان چیست؟ برای پاسخگویی به این سوال اساسی پارک‌های شهری مشهد به عنوان نمونه موردی مورد بررسی قرار گرفته است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

تحقیقات متعدد نشانگر آن است که پارک‌ها و فضاهای سبز و طبیعی که امکانات و قابلیت‌های لازم را در اختیار دارند، تاثیر غیر قابل انکاری بر کیفیت زندگی شهروندان دارند. به

همانطور که از مبانی نظری بررسی شده بر می آید اغلب آنها به تاثیرات مثبت پارک‌ها توجه داشته و به علل روان‌شناختی و اجتماعی مراجعه مردم به این فضاها توجه کرده‌اند. در این بررسی سعی شده‌است ضمن بررسی سایر ابعاد به مسئله چگونگی طراحی و تاسیسات و تجهیزات موجود در این فضاها نیز توجه شود.

روش شناسی تحقیق

این بررسی به شیوه توصیفی و تحلیلی به انجام رسیده و سعی دارد با بهره‌گیری از اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی سوالات مطرح شده در بخش‌های قبلی را پاسخ گوید. برای گردآوری اطلاعات میدانی از پرسش‌نامه محقق ساخته‌ای که روایی و کارایی آن با استفاده از نظر متخصصان و آزمون‌های آماری به تایید رسیده‌بود، استفاده شد. به خصوص با بهره‌گیری از آزمون آلفای کرونباخ سطح مورد قبل پرسشنامه یعنی ۰/۸۱ نشانگر آن بود که پرسش‌نامه مورد نظر قادر است اهداف مورد نظر پژوهش را تامین نماید. با بهره‌گیری از این پرسش‌نامه دیدگاه و نقطه‌نظرات بازدیدکنندگان برخی از پارک‌های شهر مشهد که بالاترین میزان بازدید را به خود اختصاص داده بودند، جمع‌آوری شد. برای آن که اطلاعات و نتایج به دست آمده قابل تعمیم باشد، از بین ۳۲۴ پارک شهر مشهد (رزاقیان و دیگران، ۱۳۹۱)، با استفاده از جدول مورگان، ۱۷۵ پارک از نظر میزان مراجعه مورد مقایسه قرار گرفتند که از این میان ۴۰ پارک به عنوان گروه پر بازدید بر گزیده شده و مورد مطالعه قرار گرفتند. با توجه به این که متوسط مراجعه این پارک در ماه قریب به ۱۰۰ هزار نفر بود، تعداد نمونه مورد نیاز (بر طبق جدول مورگان)، ۳۸۴ نفر تعیین شد. برای اخذ اطلاعات مناسب، ابتدا گروه نمونه از نظر اهداف و مقاصد مطالعه توجیه شده و اطلاعات لازم در اختیار آنها قرار گرفت.

برای آن که اطلاعات مناسب و دقیق همه بازدیدکنندگان گردآوری شود، پرسش‌نامه‌ها در روزهای مختلف هفته و ساعات متفاوت (۵ تا ۹؛ ۱۰ تا ۱۴؛ ۱۶ تا ۲۰ و ۲۱ تا ۲۳)

در اغلب تحقیقات این فرضیه مورد آزمون قرار گرفته است که وجود درختان و چمن‌ها و فضاهای مشترک خارج از منزل تا حد زیادی به ارتقاء و توسعه روابط اجتماعی منجر می‌شود (Kuo et al., 1998). در پاره‌ای از تحقیقات بر این نکته تاکید شده‌است که محیط‌های طبیعی مناسب و با تجهیزات کافی می‌توانند به عنوان یک حیطه تجربه فعال مورد توجه قرار گیرند. چرا که این محیط‌ها، حس‌های چالش برانگیز حفظ حریم خصوصی و صمیمیت، زیبایی شناسی و تداوم نقش‌های تاریخی را بر می‌انگیزند. در کنار عملکردهای اجتماعی، روان‌شناختی و ... مورد اشاره، طبیعت شهری منافع اقتصادی متعددی را باعث می‌شوند. در کنار این منافع، افزایش زیبایی، جذابیت و عملکردهای گردشگری شهرها که در نتیجه توجه به فضاهای سبز و طبیعی حاصل می‌گردد، ورود و ماندگاری گردشگران را به دنبال دارد که اکنون به عنوان یک صنعت در حال توسعه، امکانات مالی و شغلی متعددی را به ارمغان می‌آورد. افزایش ارزش املاک، ازدیاد درآمدهای مالیاتی و ... که نتیجه همجواری منازل، واحدهای کار و کسب و ... با عناصر طبیعی مانند درختان و یا آب و ... است (Tagtow, 1990; Luttik, 2000) را نیز نباید از یاد برد.

پارک‌ها، علاوه بر اثرات مثبت، در مواردی ممکن است نقش منفی و مخربی در نزد مردم پیدا نماید. برخی از بررسی‌ها نشانگر آن است که گروهی از ساکنان، از خلوت بودن و فضاسازی‌های نامناسب برخی از پارک‌ها احساس نا امنی کرده و حتی گزارش‌هایی از خراب‌کاری، ترس، جرم و بزه در این گونه از اماکن ارائه داده‌اند (Melbourne Parks, 1983; Grahn, 1985; Bixler and Floyd, 1997). در نتیجه صرف وجود پارک نمی‌تواند عملکردهای مناسب را در اختیار مردم قرار دهد و باید این پارک‌ها با طراحی مناسب و تجهیزات مناسب بتوانند نیازها و خواست مراجعه کنندگان را در بالاترین سطح تامین نمایند.

بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ خورشیدی، جمعیت شهر مشهد در این سال، بالغ بر ۲۷۶۶۲۵۸ نفر بوده است که متوسط رشد سالیانه جمعیت آن ۱.۷ درصد می‌باشد. تعداد نواحی شهری مشهد ۴۲ ناحیه و دارای ۱۵۰ محله می‌باشد (شهرداری مشهد، ۱۳۹۱).

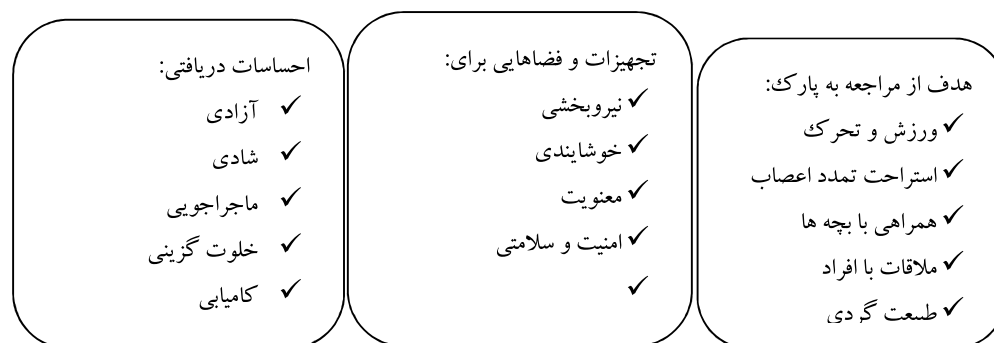
نتایج و بحث

از نظر ترکیب سنی و جنسی، انتخاب نمونه به نحوی صورت گرفت که نتایج به دست آمده را قابل تعمیم سازد. به طوری که حدود ۵۱ درصد از پرسش‌شوندگان از بین خانم‌ها و ۴۹ درصد از آقایان انتخاب شدند. میانگین سنی افراد مورد پرسش نیز حدود ۲۷ سال بود. از نظر سواد اغلب افراد نمونه سوادی در حد دیپلم داشتند و افراد بالاتر از دیپلم ۲۱ درصد و گروهی که کمتر از دیپلم سواد داشتند، قریب به ۲۴ درصد بودند. میزان درآمد گروه‌های مورد پرسش از کمتر از ۱۰۰ هزار تومان در ماه تا بیش از ۲ میلیون تومان متفاوت بود. میزان استفاده افراد از پارک‌ها و فضاهای سبز شهری نیز از کمتر از یک ساعت در روز تا بیش از ۳ ساعت تغییر می‌کرد. با توجه به کاربرد روش‌های مختلف تجزیه و تحلیل به خصوص آمار توصیفی و استنباطی برای داده‌های کمی و تحلیل محتوا برای سایر داده‌ها، نتایج زیر در این مطالعه به دست آمد.

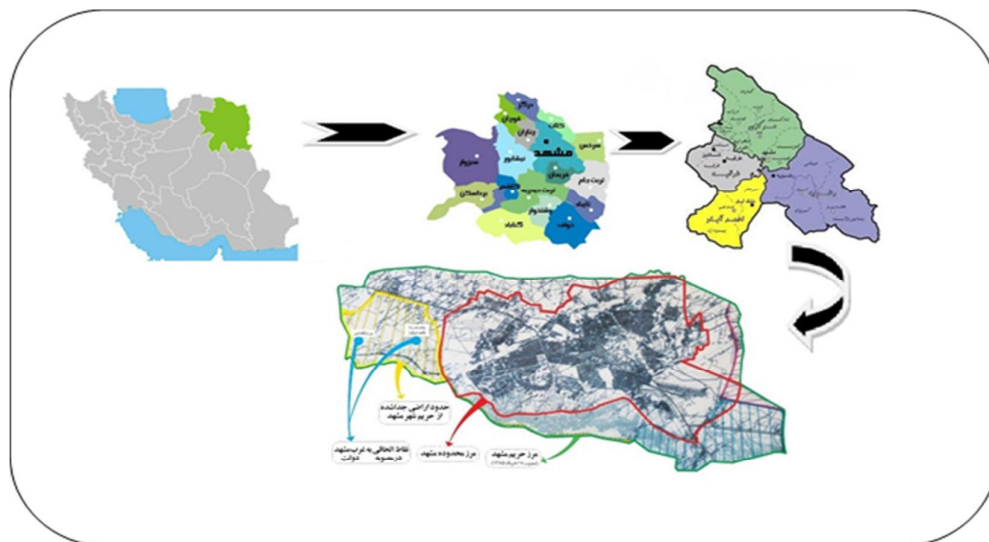
گردآوری شدند. سوالات گنجانیده شده شامل سوالات باز و بسته بود که سوالات بسته بر اساس طیف لیکرت درجه‌بندی شد. با وجود آن که سوالات متعددی در این پرسش‌نامه مد نظر قرار گرفته بود، اما تاکید اصلی آن بر ابعاد اکتشافی بوده و کمتر به اهداف تاییدی و یا پیش‌بینی اصرار می‌ورزد. در نهایت داده‌های گردآوری شده با بهره‌گیری از قابلیت‌های نرم افزارهای آماری به خصوص نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و در ابعاد کیفی، از روش‌های تفسیر و تحلیل بر اساس دیدگاه کارشناسان مرتبط، بهره‌گیری شد تا از این طریق افکار و تصورات مردم به طریق صحیح شناسایی شود. در نهایت ترکیب روش‌های کمی و کیفی به صورتی انجام شد تا بتواند نتایج نهایی را به شکل قابل اجرا در اختیار برنامه‌ریزان قرار دهد.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد بررسی این مطالعه شهر مشهد در استان خراسان رضوی در شرق ایران و در طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۵۰ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۶ درجه و ۰۶ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۳۱ دقیقه می‌باشد (نقشه شماره ۱). در واقع، شهر مشهد، مرکز استان خراسان رضوی در شمال شرقی ایران در حوضه آبریز کشف رود، بین رشته کوه‌های بینالود و هزار مسجد واقع است. ارتفاع شهر از سطح دریا ۹۸۵ متر و فاصله آن از تهران ۹۶۶ کیلومتر است.

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق

نقشه (۱): موقعیت شهر مشهد در ایران و خراسان رضوی

این انگیزه‌ها برنامه‌ریزان و طراحان قادر خواهند بود تا فضاها و عملکردهای شهری را به گونه‌ای طراحی نموده و در مکان‌هایی استقرار دهند که بالاترین سطح از احتیاجات را پاسخ‌گو باشند. به همین منظور، در این تحقیق از بازدیدکنندگان درخواست شد تا هدف خود را از بازدید از پارک‌های خاصی که هم اکنون استفاده می‌کنند، بیان نمایند. در پاسخ به این پرسش بازدیدکنندگان گزینه‌های متعددی را مطرح می‌کردند که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: وجود امکانات ورزشی، دیدار با دوستان و همکاران، بازی با کودکان و یا مراقبت از آن‌ها در حین بازی با سایر کودکان، پیاده‌روی و تمدد اعصاب، مشاهده طبیعت و بهره‌گیری از هوای پاک، برای تامل و تفکر، برای تامین نیازهای هنری و به خصوص الهام از طبیعت برای نوشتن، طراحی، نوازندگی و تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده نشان می‌دهد که فراوانی انگیزه‌های مربوط به وجود امکانات لازم برای "استراحت" از سایر موارد بیشتر بوده و نشانگر آن است که اغلب بازدیدکنندگان صرفاً برای استراحت و بهره‌گیری از یک مکان مناسب و سالم که این عملکرد را در اختیار قرار می‌دهد، به این مناطق مراجعه می‌کنند. به طوری که از مجموع انگیزه‌های عنوان شده حدود ۷۲/۲ درصد به این مورد

بررسی‌های اولیه در ارتباط با پارک‌های نمونه انتخابی (۱۷۵ پارک) نشان داد که تنها ۴۰ مورد از آنها با استقبال و توجه بیش از حد مواجه بود و سایرین مراجعه‌کنندگان معمول و عادی را به سوی خود جلب می‌کردند. در ابتدا به نظر می‌رسید که موقعیت جغرافیایی، مولفه‌های اقتصادی، اجتماعی و غیره در این مراجعه غیر عادی ذی‌مدخل می‌باشند که بررسی‌های عمیق نشان داد که به دلیل پراکندگی این پارک‌ها در سطح شهر و همگنی نسبی گروه‌های مراجعه‌کننده از نظر سن، جنس، پایگاه اجتماعی و ... این دلایل نمی‌تواند حضور گسترده مردم به این پارک‌های خاص را توجیه نماید. به همین منظور، شرایط، امکانات پارک‌ها و همچنین نقطه نظرات مراجعه‌کنندگان به این پارک‌ها مورد بحث و بررسی قرار گرفت. چرا که مطالعات قبل از این نیز نشان داده بود که ایرانیان اغلب پارک‌هایی را می‌پسندند که از الگوی باغ‌های ایرانی پیروی کرده باشند (کرکه‌آبادی و بابایی، ۱۳۸۹). به طور مشخص در این مطالعه نیز این عوامل در شکل و قالب ویژه‌ای مطرح شده‌بود که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود. خواسته‌ها، نیازها و احتیاجات مختلفی مردم را به سوی مناطق و فضاها شهری و عملکردهایی که هر یک از این مناطق ارائه می‌دهند، سوق می‌دهد. بدون شک، با در اختیار داشتن

فطری انسان برای همراهی و همگامی با طبیعت به حساب می‌آید. معمولا برای تامین این نیاز، انسان‌ها شیوه‌ها و رفتارهای گوناگونی را مد نظر قرار می‌دهند. اما آنچه به طور معمول در رفتارهای روزانه مردم عادی بیشتر به چشم می‌خورد، مشاهده‌ی عناصر مشهود و نامشهود طبیعت است که به طور مشخص از طریق سه حس اصلی یعنی بویایی، شنوایی و بینایی درک می‌شود. نمونه مشخصی که در بین پارک‌های مشهد برای این عملکرد معرفی شد، پارک وکیل آباد بود (شکل ۳).

یکی از انگیزه‌های اصلی دیگر که در این تحقیق نمود بیشتری داشت، امکانات و تجهیزات لازم برای "فرار از شلوغی و ازدحام زندگی ماشینی و به طور کلی فرار از شهر" بود. در این ارتباط وجود پرچین‌های طبیعی، مجموعه‌های طبیعی و مصنوعی که پارک را از خیابان و محیط‌های شلوغ جدا ساخته و خلوت‌گزینی را به بالاترین سطح ارتقا می‌دهد، مورد تاکید بسیاری از بازدیدکنندگان بود

اشاره داشته‌اند. با توجه به رفتار عادی مردم در سطح جامعه، به دست آمدن این نتیجه معمولا تعجب برانگیز نبوده و ظاهرا کاملا طبیعی به نظر می‌رسد. چرا که در محیط‌های شلوغ و غیر قابل تحمل شهرها، ضرورت استراحت و قدم زدن در محیطی آرام و بدون تنش، نیازی در حد تغذیه و خواب می‌باشد. با این وجود بازدیدکنندگانی که این هدف را مورد توجه قرار داده بودند عمدتا از پارک‌های با ویژگی‌های متداول بهره برداری نموده‌اند که نمونه مشخص این پارک‌ها، پارک بسیج شهر مشهد می‌باشد (شکل ۲).

عرضه امکاناتی برای "مشاهده طبیعت و بهره‌گیری از آواز پرندگان و صدای آبشار و ..." که معمولا برخی از افراد از آن با عنوان "همراهی با طبیعت" یاد می‌کنند، از جمله موضوعاتی است که تاکنون صدها مقاله و کتاب در ارتباط با آن به رشته تحریر درآمده است. به همین دلیل در این تحقیق نیز این انگیزه از جمله دلایل مهم برای بازدید از پارک‌ها (۵۳/۸) عنوان شده است. بدون شک این نیاز یکی از نیازهای

شکل (۲): موقعیت و امکانات پارک بسیج با کاربری گذران اوقات فراغت (نگارندگان)

شکل (۳): موقعیت و امکانات پارک وکیل آباد با کاربری همراهی با طبیعت (نگارندگان)

همراهی با کودکان و دادن فرصت به آنها برای ارتباط نزدیک با طبیعت که کمترین مخاطرات انسانی و طبیعی را به همراه داشته باشد، از جمله انگیزه‌هایی بود که شرکت کنندگان در این تحقیق برای مراجعه به پارک‌های مورد بررسی اعلام کرده بودند. به طوری که یافته‌های به دست آمده نشان داد که تقریباً ۱۹/۸ درصد از پاسخ دهندگان، یکی از اهداف اصلی خود از بازدید پارک‌های مورد اشاره را همراهی با کودکان در محیط‌های امن و سالم عنوان نموده بودند. در این شرایط پارک‌ها در کنار سایر عملکردها، ابعاد اجتماعی، تقویت روابط خانوادگی و ارائه شرایط امن و سالم برای حضور و بازی کودکان در اختیار قرار می‌دهند. شرایطی که در شهرهای شلوغ، پرتراکم و آلوده به شدت کمیاب و در مواردی به طور کلی نایاب است.

به هر حال، تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه شده نشانگر آن است که حدود ۳۱/۸ درصد از پاسخ‌ها، این انگیزه را به عنوان یکی از دلایل اصلی بازدید خود از پارک‌ها عنوان نموده‌اند. در واقع، برای بسیاری از افراد، پارک‌ها و فضاهای شهری که حداقل امکانات مربوط به استراحت را داشته باشند، مکان‌هایی برای خلوت‌گزینی و در واقع مکان‌های دنج و به دور از آلودگی، شلوغی، سر و صدا و ازدحام تلقی می‌شوند. حتی گروهی از افراد این مکان‌ها را تنها فضاهایی از شهر می‌دانند که به آنها فرصت می‌دهد تا مدتی از مشاهده تکرار ساختمان‌ها، آجرها، بتن‌ها و ماشین‌ها به دور باشند. در واقع، فضاهای سبز در کنار تامین برخی از عملکردهای اجتماعی، فرهنگی و ... می‌توانند با ارائه ابعاد زیبایی‌شناختی و روان‌شناسانه در تلطیف و رفع نگرانی‌ها و دل‌مشغولی‌های روزانه موثر بوده و فشار و سلطه نمادهای فیزیکی و سخت شهر را تقلیل دهند. نمونه مشخص چنین عملکردهایی در پارک کوهسنگی مشاهده شده است (شکل ۴).

شکل (۴): موقعیت و امکانات پارک کوهسنگی با کاربری خلوت‌گزینی (نگارندگان)

تنهایی و خلوت‌گزینی، برای گروهی از افراد تجدید دیدار دوستان، همراهی و مشارکت در فعالیت‌های گروهی و در واقع سرزندگی و برقراری روابط اجتماعی سازنده و مستمر را زمینه سازی می‌کنند. بر اساس نتایج به دست آمده، پارک ستارخان، نمونه‌ای ایده‌آل در این ارتباط تلقی می‌شود (شکل ۶).

در کنار یافته‌های توصیفی ارائه شده در فوق، تحلیل‌های استنباطی صورت گرفته نیز یافته‌های قابل تامل دیگری را در اختیار قرار داد که برخی از مهمترین آنها در جدول (۱)، ارائه شده است.

تجزیه و تحلیل پاسخ‌های ارائه نشان داد که در بین دو جنس اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد و یافته‌های این بررسی مشخص ساخت که زنان و مردان در انگیزه‌های مربوط به بازدید از پارک‌ها و فضاهای طبیعی شرایط متفاوتی ارائه نمی‌کنند. این در حالی است که نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که تفاوت‌های گروه‌های سنی مختلف، اساسی بوده و هر گروه، انگیزه‌ها و اهداف متفاوتی ارائه می‌کنند. به عنوان مثال، جوانان و نوجوانان انگیزه اصلی خود از حضور در پارک‌ها و فضاهای طبیعی را وجود امکانات ورزش و ملاقات با سایر دوستان و هم‌سالان عنوان می‌کنند، حال آن که بزرگسالان بر فضاسازی‌ها به گونه‌ای که تامین کننده آرامش،

پارک‌های ایمن و با طراحی مبتنی بر نیاز، علاوه بر شرایط و امکانات مورد اشاره، این فرصت را در اختیار کودکان و نوجوانان قرار می‌دهد که حس رقابت و ماجراجویی خود را ارضا نمایند (Cornell and Hadley, 2001). این در حالی است که بزرگسالانی که کودکان را در این روند همراهی می‌کنند نیز با مشاهده شادی و سرور کودکان، سرشار از شور و سرور می‌گردند. تجربیات روزانه محققان نشان داده است که بزرگسالان در پارک‌هایی که سطح مناسبی از خلوت‌گزینی و انزوا را تامین نموده‌اند، فارغ از فضای پیرامونی و موقعیت و مقام خود در اجتماع روحیه ای کودکانه و سرزنده پیدا نموده و در بازی و تحرک کودکان شریک می‌شوند. به اعتقاد نمونه مورد بررسی بسیاری از این عملکردها در پارک ملت قابل وصول است (شکل ۵).

تامل و تفکر در محیط‌های لطیف و ساکت، دیدار با دوستان و همکاران در مجموعه‌هایی که فضای لازم برای نشستن و اتراق دارند. به طور کلی، پارک‌هایی که امکانات مناسبی برای ورزش و الهام هنری در اختیار قرار می‌دهند، از انگیزه‌های دیگری است که بازدیدکنندگان را به این پارک‌ها کشانده است. این انگیزه‌ها در واقع طیف گسترده‌ای از نیازهای اجتماعی و فردی را منعکس کرده و ضمن تامین ضرورت‌های

کننده ابعاد عاطفی و احساسی در پارک‌هاست، اشاره نموده است. این در حالی است که همیشه این فرض مطرح بوده است که اغلب انسان‌ها با حضور در طبیعت و فضاهای سرسبز و سرزنده قصد دارند بخشی از احساسات و عواطفی را که در سایر مکان‌ها نتوانسته ارضا نماید، پاسخگو باشند.

همراهی با کودکان، تفکر و تعمق درباره طبیعت و... باشند، را انگیزه اصلی عنوان می‌کنند. به همین دلیل پارک‌هایی که این انگیزه‌ها را توامان تامین می‌کنند، بیشتر از سایر پارک‌ها مورد بازدید مردم قرار می‌گیرند (شکل شماره ۴). نیازهای عاطفی و نقش وجود عملکردهای تامین کننده آن در پارک‌ها: در بررسی‌های مربوط به پارک‌ها و فضاهای طبیعی موجود در شهر، کمتر محققان به وجود تاسیسات و تجهیزاتی که تامین

شکل (۵): موقعیت و امکانات پارک ملت با کاربری همراهی با کودکان و عملکردهای ترکیبی (نگارندگان)

شکل (۶): موقعیت و امکانات پارک ستارخان با کاربری استراحتگاهی و برخی عملکردهای هنری (نگارندگان)

جدول (۱): فضا سازی برای عملکردهای مختلف و انگیزه‌های مرتبط با آن در بازدید از پارکها (نگارندگان)

انگیزه - تفاوت	جمع پاسخ‌ها	f.d.	متوسط پاسخ	فراوانی	سطح معنی دار
ورزش	۱/۴۶	۵	۰/۲۹۰	۳/۱۱	۰/۰۰۷۹
بین گروهی					
درون گروهی	۳۵/۲۳۴	۳۷۹	۰/۰۹۳		
جمع	۳۶/۶۹۴	۳۸۴			
استراحت	۴/۷۴	۵	۰/۹۴۸	۴/۲۲	۰/۰۰۰
بین گروهی					
درون گروهی	۷۱/۵۹۳	۳۷۹	۰/۱۸۹		
جمع	۷۶/۳۳۳	۳۸۴			
همراهی بچه‌ها	۶/۹۰۸	۵	۱/۳۸۲	۹/۲۷۳	۰/۰۰۰
بین گروهی					
درون گروهی	۵۶/۵۸۷	۳۷۹	۰/۱۴۷		
جمع	۶۳/۴۹۵	۳۸۴			
ملاقات دیگران	۱/۳۳۶	۵	۰/۲۶۷	۲/۶۱۳	۰/۰۲۲۳
بین گروهی					
درون گروهی	۳۸/۲۳۳	۳۷۹	۰/۱۰۰۹		
جمع کل	۳۹/۵۶۹	۳۸۴			
صدای به طبیعت	۷/۷۷۸	۵	۱/۵۵۵	۶/۶۳۳	۰/۰۰۰
بین گروهی					
درون گروهی	۸۷/۷۱۰	۳۷۹	۰/۲۳۱		
جمع کل	۹۵/۴۸۸	۳۸۴			

داشت. خلوت در طبیعت و بهره‌گیری از مواهب مرتبط با آن نیز در ردیف دوم قرار داشت و نزدیک به ۴۲/۵ درصد از پاسخ‌ها را به خود اختصاص می‌داد. احساس اخیر به صورت هماهنگی با طبیعت، توانایی زندگی با آن و احساس ضرورت وجود طبیعت برای ادامه بقای انسان بر سطح زمین، به نوع تعالی نفس و سرشت انسان را مطرح می‌کند که در کارهای مازلو (۱۹۷۱) بر آن تاکید شده بود.

سایر احساساتی که در این بخش مورد تاکید قرار داشتند به ترتیب اهمیت عبارت بودند از "شادی"، "تنهایی و خلوت با خویشتن"، "بهروزی" و در نهایت "ماجراجویی، سکوت، زیبایی و آرامش (جدول شماره ۲).

نتایج تحلیل واریانس نشان داد که تفاوت معنی داری بین زنان و مردان در زمینه تجربیات عاطفی وجود ندارد. این در حالی است که حس ماجراجویی رابطه معنی داری ($P < 0.001$) با سن دارد. با بهره‌گیری از مدل تحلیل عاملی، مشخص گردید که در این بخش دو جزء اصلی یعنی انگیزه‌های تفریحی و

برای آزمون این فرض در این تحقیق این سوال از شرکت کنندگان در تحقیق پرسیده شده که هنگامی که در این پارک‌ها حضور پیدا می‌کنید، چه احساسی به شما دست می‌دهد؟ با توجه به ماهیت سوال پرسیده شده، پاسخ‌های ارائه شده بسیار متنوع و گوناگون بودند. برخی از مهمترین پاسخ‌ها عبارت بودند از: آزادی، تفریح، ماجراجویی، شادمانی، خلوت‌گزینی، سرزندگی، نویسندگی، غزلیخوانی و در ادامه این سوال نیز مطرح شد که آیا این احساسات در زندگی روزانه و اجتماعی شما اثر بخش بوده و ضرورت دارد؟ از آنجا که این سوال به صورت بسته عنوان شده بود، پاسخ‌ها بر اساس طیف لیکرت و به صورت ۱ تا ۵ ارائه شده بود که پاسخ ۱ به معنی به هیچ عنوان مهم نیست و پاسخ ۵ کاملاً ضروری است، بود. دسته‌بندی پاسخ‌های ارائه شده به این دو سوال نشانگر آن است که "آزادی" در بین احساسات عنوان شده بالاترین رتبه‌بندی را به خود اختصاص داده بود. به طور که از مجموع پاسخ‌ها ۶۳ درصد از کل به این احساس تعلق

معنوی در رابطه با بازدید از پارک‌ها و فضاهای طبیعی موجود در شهر مطرح می‌باشند (جدول ۲) که هر یک از آنها مولفه‌های متفاوتی را در خود جای می‌دهند. به طور مشخص تاکید بر این عوامل قادر خواهد بود، رضایتمندی بیشتری را در بازدیدکنندگان ایجاد کرده و آنها را به بازدیدهای بعدی ترغیب نماید.

جدول (۲): احساسات ناشی از حضور در پارکهای تجهیز شده (نگارندگان)

بخش		احساس
معنویت	تفریح و بازیابی	
	۰/۶۰	آزادی
	۰/۶۰	شادی و لذت
	۰/۵۸	ماجراجویی
	۰/۶۸	بهروزی و کامیابی
۰/۷۸		خلوت با خود
۰/۷۴		خلوت با طبیعت
۱۸/۳۹	۲۸/۴۸	مجموع واریانس شرح داده شده

کننده نیازهای عالی و متعالی انسان بوده و سطوح بالاتری از مسائل مادی و حتی ذهنی ابتدایی را شامل شده و به ارتقای شرایط روحی و ذهنی فراتر از اندیشه‌ها و تفکرات روزمره منجر می‌شود. در واقع، انسان در این شرایط احساس می‌کند بخشی از یک مجموعه بزرگتر است که به شکل بسیار منسجمی با آن هماهنگ است. با توجه به فضای آرام و الهام بخش پارک‌ها و فضاهای طبیعی شهر، بسیاری از افراد اعتقاد دارند که این محیط‌ها شرایط لازم را برای تامین این نیاز دارا بوده و می‌تواند اندیشه، تفکر و تعمق و حتی احساس کلی‌تر هماهنگی درونی و بیرونی فرد را در اختیار قرار دهد. در واقع پارک‌های مناسب قادرند بیگانگی شهرنشینان را نسبت به طبیعت تخفیف داده و آرامش روحی را برای آنها تامین نماید (مجنونیان، ۱۳۷۴). با توجه به فرضیه فوق، از بازدیدکنندگان در خواست شد تا اهمیت این احساسات و عواطف را در ارتقای رفاه عمومی تعیین نمایند. در این مورد نیز از طیف لیکرت با درجه بندی پنج رتبه‌ای (۱، اصلا مهم نیست، ۲، مهم نیست؛ ۳، مهم است؛ ۴، بسیار مهم است و ۵، ضروری است)، استفاده شد. بر اساس داده‌های به دست آمده مشخص گردید که ۹۳ درصد پاسخ‌ها گزینه‌های مهم یا ضروری را انتخاب

به عنوان مثال، در گروه اول، "آزادی"، "خوشبختی"، "ماجراجویی" و "شادی" از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و معیار سنجش به حساب می‌آیند. در واقع، در این عامل محقق قصد دارد این واقعیت را تبیین نماید که تفریح، با تجربه طبیعت عملیاتی شده و این عملیات احساسات مثبت را در انسان تحریک می‌کند، غلیان این احساسات به نوبه خود روح و روان را انبساط بخشیده و این سیکل به شکل مداوم ادامه پیدا می‌کند. به همین دلیل است که معمولا وقتی افراد در پارک‌ها و فضاهای طبیعی مناسب حضور پیدا می‌کنند، به این فعالیت با عبارت "تفریح و سرگرمی" اشاره می‌کنند. در واقع، حضور در طبیعت، علاوه بر عملکردهای متفاوت و متعددی که به همراه دارد، احساس آرامش و لذت را وسعت می‌بخشد که از طریق سایر عملکردها تقویت شده و جانی دوباره می‌گیرند. پارک کوهسنگی مشهد، در کنار تامین سایر نیازهای شهروندان در این زمینه نیز جایگاه اول را به خود اختصاص داد (شکل شمار ۳).

در بعد دیگر، یا همان معنویت و مسائل غیر مادی دو موضوع "خلوت با خود" و "وحدت و هماهنگی با طبیعت" مطرح می‌باشد که احساسات خاصی را مطرح می‌کند. این بعد تامین

تبادل و ناهماهنگی حاصل از تنش‌های روزانه روانی خود را دوباره بازسازی می‌کنند. تحقیقات و بررسی‌های زیادی نشان داده‌اند که محیط‌های طبیعی یک منبع قدرتمند برای مباحث ترمیمی و احیاء به حساب می‌آیند (Hartig et al., 1991). برخی از تحقیقات به طور مشخص از آثار و پیامدهای این مولفه، در دستیابی به احساس رهایی، گیرایی، وسعت عمل و سازگاری با خود و محیط پیرامون (Kaplan and Kaplan, 1989) یاد کرده‌اند. این در حالی است که پارک‌ها و فضاهای سبز شهری با فراهم ساختن تجربه خوشایند همراهی با طبیعت، تاثیر عمیقی بر تغییر روندهای تکراری و خسته کننده زندگی داشته و با همراه ساختن زمان استراحتی فارغ از تمام دل‌مشغولی‌ها، نگرانی‌ها و مسئولیت‌ها، برای مدتی انسان را از صحنه‌های تکراری روزانه مثل مشاهده ماشین‌ها، خانه‌ها و ... دور کرده و امکان شنیدن صداهایی غیر از ترافیک، مشاجرات افراد و ... در اختیار قرار می‌دهد. حسی که کاپلان (۱۹۸۹) از آن با عنوان " دور بودن از اثرات منفی زندگی شهری" یاد نموده و این همان است که دراپور و همکاران (۱۹۹۱) آن را " فرار موقت"، نام نهاده‌اند. در آخرین بخش تحلیل محتوا، مباحث معنوی و متافیزیکی مد نظر بوده است (جدول ۲). در این معنا، طبیعت، اصلی‌ترین منبع انرژی تلقی شده و قادر است نیروی محرکه اصلی برای تحول اساس و جوهره انسانی را در اختیار قرار دهد. در این معنا، طبیعت یک منبع انرژی جادویی حس طراوت و سرزندگی را به انسان القا کرده و استمرار زندگی موجود انسانی را معنادار می‌سازد. این بعد به قدری اهمیت دارد که تامپسون (۲۰۰۲: ۶۵) اعتقاد دارد "برای بسیاری از مردم ساکن در شهرها، پارک، محلی است که در آن طبیعت، ابعاد متافیزیکی، روحی و روانی خاصی را در اختیار می‌گذارد".

کرده‌اند. میانگین کل تعیین شده برای این بخش حدود ۳/۷۰ بوده است که انحراف معیار آن نیز حدود (۸۸) بوده است. بر اساس این یافته‌ها می‌توان چنین گفت که تجربیات احساسی و عاطفی سهم بسیار مهمی در رفاه و بهزیستی انسانها به خود اختصاص می‌دهند. پارک و کیل آباد در بین پارک‌های مشهد در تامین این نیازها، در بالاترین سطح قرار داشت (شکل ۲). پاسخ‌های باز: با توجه به آن که درک و شناخت احساسات و عواطفی که حضور در پارک و فضاهای طبیعی به وجود می‌آورند، ابعاد و زمینه‌های متعددی را شامل می‌گردد، تحلیل و تبیین آنها از طریق طرح سوالات بسته و جواب محدود، بسیار مشکل به نظر می‌رسید. به همین دلیل، در بخشی از پرسشنامه از بازدید کنندگان درخواست شد تا احساسات خود را به میل و انشای خود از بازدید پارک‌های مورد علاقه خود بیان نمایند. پاسخ‌های داده شده بسیار عمیق و در مواردی شاعرانه به نظر می‌رسید. پاسخ‌هایی که نشان از تفکرات عمیق و فیلسوفانه حتی مردم عادی داشت. مردمی که در نگاه اول به نظر می‌رسد، بی دلیل و تنها از سر ناچاری مدتی را در پارک می‌گذرانند. به هر حال، به همین دلیل برای تعیین و تفسیر این پاسخ و نقش آنها در روند کلی تحقیق، از روش تحلیل محتوا بهره‌برداری شد. برای آن که تحلیل پاسخ‌ها امکان‌پذیر بوده و از تشتت بیشتر خودداری شود؛ پاسخ‌هایی که حاوی کلمات یا معنای مشابه و یا انگیزه نزدیک به هم بودند، در یک گروه قرار گرفتند. در نهایت جدول ۳ تهیه و تنظیم شد که نشانگر خط سیر کلی پاسخ‌هایی بود که بازدید کنندگان در پاسخ به سوالات تشریحی اعلام کرده بودند.

در بین پاسخ‌های ارائه شده، توجه به امکانات و تجهیزات که تامین کننده نیرو بخشی و تجدید قوا بودند، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بود. این پاسخ‌ها بیانگر فهم و درکی است که در آن طبیعت را عاملی برای رفع استرس‌ها و نگرانی‌های زندگی روزانه تلقی می‌کند. در واقع، مردم با حضور در این محیط‌ها،

جدول (۳): پاسخ به سوالات باز مرتبط با وجود تجهیزات و امکانات لازم برای تامین نیازهای خاص (نگارندگان)

پاسخ	بعد مورد سنجش
انژی از دست رفته را به دست می آورم	نیرو بخشی و احیاگری
تعادل روانی و فیزیکی خود را بازسازی می کنم	
با حضور در این پارک، عملکردم بهتر می شود	
نگرانی های روزانه را فراموش کنم	خوشایندی
استراحت در این پارک برای استرس زایی ضروری است	
این حضور نوعی خروج از روزمره گی است	
این حضور به زندگی ارزش و معنی می دهد	معنویت
طبیعت این پارک اساس زندگی من است	
در اینجا به طبیعت احساس تعلق می کنم	

نتیجه گیری

بازدید کنندگان برای فرار موقت از مناظر تکراری خیابان های شلوغ و ساختمان های بی روح بازی می کنند". برخی نیز ضمن تاکید بر این که فضای سبز محفلی برای استراحت است، یادآور می شوند که حس "فرار از شهر و شلوغی و ازدحام آن" ضرورت حضور انسان در فضاهای سبز، طبیعی و حتی مشاهده حیات وحش را ضروری می سازد (Rossman and Ulehla, 1977). با این وجود تحقیقاتی در دست است که نشان می دهد تنها آن دسته از فضاهای شهری قادرند نیازهای واقعی مردم را پاسخ گو باشند که بر اساس ضرورت ها و عملکردهای مراجعه کنندگان طراحی و تجهیز شده باشند. به عنوان مثال، برخی از محققان عنوان نموده اند که تنها حضور در پارک های متناسب و هماهنگ با روحیات انسانی است که قادرند احساسات مثبت و نگرش های خوشبینانه را در افراد ایجاد نمایند. تنها در این محیطهاست که حس هایی چون آزادی، همراهی و همگامی با طبیعت، شادی، زیبایی و سکوت و آرامش برانگیخته می شود. در همین ارتباط کلین و همکاران (۲۰۰۰)، اعلام نمودند که آزادی و سکوت از جمله حس هایی تلقی شده است که مردم در اولین لحظه حضور در محیط های سبز و بکر طبیعی با طراحی مناسب به آن نایل می آیند. کوتریبر و همکاران (۱۹۹۷) نیز نشان دادند که احساس یکی شدن با طبیعت به خصوص در مناظری که با طرح های آبی و آبناها تزئین شده اند، پدیده ای رایج و قابل درک برای عموم است.

بررسی های موجود نشانگر آن است که فضاهای سبز شهری متناسب و طراحی شده بر اساس دیدگاه ها و نقطه نظر شهروندان، قادرند بخش قابل ملاحظه ای از نیازهای مهم غیرمادی شهروندان را بر آورده نمایند. کما این که بسیاری از اندیشمندان اعلام داشته اند که وجود فضاهای سبز متناسب برای سلامت و استمرار حیات انسان، به قدر نیازهای فیزیولوژیک (Kaplan and Kaplan, 1989)، اهمیت دارد. با وجود آن که اولین اولویت مردم از مراجعه به پارک، استراحت و تفریح است، اما این تمام موضوع نیست. به عنوان مثال رنما و همکاران (۱۹۹۹) با وجود تاکید بر اولویت اول، خاطر نشان می سازند که بازدید از پارک ها و فضاهای سبز شهری، در تامین آرامش، زیبایی، آزادی، صلح و صفا و ... از اهمیت و جایگاه ویژه ای برخوردار هستند. این در حالی است که ضرورت تجربه عینی و عملی طبیعت و فرار از روال استرس زا و خستگی آور مناظر شهری نیز از دلایل مهم مراجعه به پارکهاست. به طوری که بسیاری از مطالعات بر دوری از هیاهو و شلوغی شهر به عنوان یکی از دلایل حضور در پارک، تاکید نموده اند (Gobster, 2001). حتی افرادی چون بیشوک و همکاران (۲۰۰۱: ۱۱۹) در این ارتباط جمله معروفی را در کار خود ذکر می کنند و آن این است که "فضای سبز در شهرها نقش مهمی در کمک به ساکنان و

با وجود آن که مطالعات بسیاری در ارتباط با تاثیر پارک‌ها و فضاهای سبز بر مردم ساکن شهر به انجام رسیده است، اما سوالات بسیاری هنوز بی پاسخ مانده اند. به عنوان مثال، چه رابطه‌ای بین تجارب عاطفی حاصل از حضور مردم در پارک‌ها و فضاهای سبز شهری وجود دارد؟ حضور در پارک چگونه حس رفاه و آرامش مردم را تحت تاثیر قرار می‌دهد؟ آیا هر فضای سبزی که با عنوان پارک معرفی شود، قادر است تمامی کارکردهای اجتماعی، روانشناختی، و ... را تامین نماید و ... تحقیق حاضر که برای پاسخ‌گویی به برخی از این ابهامات به انجام رسیده است، نشان داد که احساسات و عواطفی که در نتیجه حضور در پارک‌های متناسب و با طراحی مبتنی بر نیاز برانگیخته می‌شود، نقش غیر قابل انکاری بر رفاه و آسایش آنها دارد. در این بررسی مشخص گردید که برخی از مزایای مستقیمی که از این طریق حاصل می‌آید عبارتند از بازسازی تعادل روانی از دست رفته و یا تعمق بخشیدن به شرایط متعادل فعلی، آرامش و سکون، فراغت از زندگی روزمره و برقراری ارتباطی مفید و سازنده با جهان طبیعی. با توجه به این که این موارد از جمله اصلی‌ترین مولفه‌های یک زندگی سالم و هدفمند تلقی می‌شوند، ارضای آنها به عنوان یکی از عوامل اولیه تامین کیفیت زندگی و در واقع توسعه پایدار در شهرها به حساب می‌آید (Prescott-Allen, 1991).

بر این اساس، می‌توان نتیجه‌گیری نمود که فضاهای سبز طبیعی و به خصوص پارک‌های با طراحی متناسب و مبتنی بر نیاز، به غیر از خدمات و امکانات مادی و ملموسی که در اختیار انسان قرار می‌دهند، تاثیرات ناملموس و غیر مادی متعددی دارند. به همین دلیل، حذف همه آنها و یا بخش قابل ملاحظه‌ای از آنها، عواقب اجتماعی و اقتصادی جدی برای انسان شهرنشین که با انواع تنگناها روبروست، به وجود می‌آورد. به طوری که برخی از تحقیقات به انجام رسیده در این ارتباط نشان می‌دهد که برخی از این عواقب غیر قابل جبران و یا بسیار پرهزینه خواهند بود (Thompson, 2002).

با توجه به آثار و پیامدهای مطرح در محبث پارک‌ها و فضاهای باز شهری، بایستی طراحی و ارزیابی امکانات رفاهی، اجتماعی و خدمات روانی ارائه شده در این فضاها به نحوی صورت گیرد که تمام ابعاد مورد اشاره را تحت پوشش قرار دهد. به این منظور، بایستی تفکرات همه جانبه نگر و بهره‌گیری از روش‌های یکپارچه و ارزیابی به صورت روندهای پروژه‌ای در هنگام تصمیم‌گیری‌های سیاسی و استراتژیک در برنامه‌ریزی شهری مورد توجه و امعان نظر قرار گیرد. در این روش، توجه به اسلوب‌های ارزش‌گذاری ثانویه از طریق بحث‌های عمومی مستقیم، روندهای مشورتی و گفتگو محور، مورد نیاز می‌باشد، به طوری که بتوان با بهره‌گیری از این قابلیت‌ها، توجه به ابعاد زیبایی‌شناختی، ارزش‌های معنوی و اخلاقی و تعدیل و برطرف کردن نیازهای فرامادی و ... انسان را امکان‌پذیر کرد (نگاه کنید به Jamieson, 1998; Brown and Cameron, 2000; Chiesura and de Groot, 2003). این ضرورت وقتی اهمیت و جایگاه واقعی خود را پیدا می‌کند که بدانیم، برنامه‌ریزی شهری دقیق و هدفمند و اجرای پروژه‌های موفق، بدون ارزیابی عمومی در ارتباط با نحوه تامین رضایتمندی و تامین نیازهای مردم، تقریباً غیر ممکن است (همچنین نگاه کنید به Burgess et al., 1998; Millward and Mostyn, 1988; Costa, 1993). در نهایت باید توجه داشت که شهر پایدار، شهری است که توسط خود مردم ساخته و مدیریت می‌گردد. بدون شک وقتی مردم در اداره و مدیریت شهر نقش نداشته و یا حداقل نیازهای واقعی آنها مد نظر قرار نگیرد، دستیابی به شهر پایدار و توسعه پایدار شهری، تنها یک تخیل غیر واقعی خواهد بود. این مقوله در ارتباط با فضاهای سبز و پهنه‌های بکر طبیعی شهرها بیشتر مصداق پیدا می‌کند. چرا که در میان شاخص‌های توسعه پایدار، به خصوص در مبحث توسعه پایدار شهری، فضاهای عمومی، باز و به طور خاص سبز، از جمله معیارهایی است که بالاترین میزان رضایت مردم را تامین نموده و تمام ابعاد روحی، روانی و زیبایی‌شناختی آنها را تحت تاثیر قرار

می‌دهد. این در حالی است که هر یک از گروه های سنی، جنسی و اجتماعی نیازها و درخواست های متفاوتی را در این ارتباط مطرح می‌سازند. به عنوان مثال در این تحقیق مشخص گردید که تفاوتها در استدلال، فعالیتها و احساسات تجربه شده در پارک به میزان قابل توجهی مربوط به سن مردم است. بنابراین، برنامه‌ریزان و طراحان شهری باید به این تنوع، توجه داشته و در عمل آنها را مورد توجه قرار دهند. این مطلب با توجه به اهمیت و جایگاه فضاهای سبز بسیار بیشتر و ضروری‌تر به نظر می‌رسد. به طوری که از این طریق بتوان نیازها و انتظارات همه گروه‌های جمعیتی (به خصوص کودکان، افراد مسن، خانواده و غیره) را تامین نمود.

پیشنهادات

با توجه به این که اقبال مردم به سوی پارک‌ها و فضاهایی که با نیازهای آنان هماهنگی داشته و یادآور باغ ایرانی (براتی، ۱۳۸۲) می‌باشد، بسیار چشم‌گیر و قابل توجه است، در طراحی و ساخت پارک‌ها به این نکته مهم توجه گردد.

باید به این اصل مسلم توجه نمود که مناظر طبیعی و فضاهای سبز شهری، کارکردهای اجتماعی و روانی متعدد دارد و می‌تواند برخی از تنش‌ها و عدم تعادل‌هایی که بر اثر برخورد با محیط‌های تنش‌زای شهری به وجود می‌آید را مرتفع نماید. به همین دلیل، بایستی پارک‌ها به گونه طراحی شوند که بتوانند زمینه‌های توسعه پایدار شهری را فراهم آورند.

با توجه به این که گروه‌های سنی مختلف دارای انگیزه‌های مختلفی برای بازدید از پارک می‌باشند، بایستی پارک‌ها به نحوی تجهیز و طراحی شوند که این نیازها را مرتفع نمایند.

صرف افزودن بر تعداد پارک‌ها و وسعت آنها نمی‌تواند رضایت مردم و کیفیت زندگی و در نتیجه توسعه پایدار شهری را محقق سازد، بلکه باید این مجموعه با توجه به نیاز و ضرورت‌های زیستی و اجتماعی برنامه‌ریزی و ساخته شود.

بدون شک تا از مشارکت عموم مردم در تمام سطوح و طبقات بهره‌برداری به عمل نیاید، دستیابی به اهداف فوق، اگر نگوییم غیر ممکن حداقل بسیار سخت و هزینه بر خواهد بود.

منابع

- ۱- براتی، ناصر (۱۳۸۲)، نگاهی نو به مفهوم فرهنگی باغ و فضای سبز در زبان فارسی، محیط شناسی، سال بیست و نهم، شماره ۱۳ صص ۱۵-۴.
- ۲- بهرام سلطانی، کامبیز (۱۳۷۴)، پیشنهاد روش محاسبه سرانه فضای سبز شهری، آبادی سال هفده، شماره ۵ صص ۳۴-۱۷.
- ۳- رزاقیان، فرزانه، رهنما، محمد رحیم (۱۳۹۱)، تحلیل اکولوژیکی پارک‌های شهری (مطالعه موردی: مشهد)، محیط شناسی، سال ۳۸، شماره ۴ صص ۱۶۸-۱۵۵.
- ۴- کرکه آبادی، زینب؛ بابایی، عباس (۱۳۸۹)، تحلیل نظرات کاربران در کاربری الگوی باغ ایرانی در پارک‌های شهر سمنان، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، سال چهارم، شماره ۲ صص ۱۲۵-۱۱۵.
- ۵- مجنونیان، هنریک (۱۳۷۴)، مباحثی پیرامون پارک‌ها و فضای سبز و تفرجگاهها، جلد اول، آماری، تهران.
- 6- Bishop, I.D. Ye, W.S. Karadaglis, C. (2001), Experiential approach to perception response in virtual worlds, *Landsc. Plan*, 54, pp. 115-123.
- 7- Bixler, R.D. Floyd, M.F. (1997), Nature is scary, disgusting and uncomfortable, *Environ. Behav*, 29, pp. 443-467.
- 8- Brown, P.M. Cameron, L.D. (2000), What can we do to reduce over-consumption. *Ecol. Econ*, 32, pp. 27-42.
- 9- Burgess, J., Harrison, C.M. Limb, M. (1988), People, parks and the urban green: a study of popular meanings and values for open spaces in the city, *Urban Stud*, 25, pp. 455-473.
- 10- Chiesura, A. (2004), Critical natural capital: a socio-cultural perspective. *Ecol. Econ*, 44, pp. 219-231.
- 11- Coeterier, F., Ploeger, B., Schone, M.B. Buijs, A. (1997). *Beleving van de Wadden. Onderzoek naar waarden van bezoekers en bewoners (Perception of the Waddensea Area, First edition. DLO-Staring, Centrum.*
- 12- Coley, R., Kuo, F. Sullivan, W. (1997), Where does community grow? The social context created by nature in urban public Housing, *Environ. Behave*, 29, pp. 468-494.

- 26- Maslow, A.H. (1971) *The Farther Reaches of Human Nature*, First edition, Viking Press, Takota.
- 27- Millward, A., Mostyn, B. (1988) *People and Nature in Cities: The Social Aspects of Planning and Managing Natural Parks in Urban Areas*, First edition, Urban Wildlife, Peterborough.
- 28- Prescott-Allen, R. (1991) *Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living*, IUCN, The World Conservation Union, United Nation Environmental Program, Worldwide Fund for Nature, Gland, Switzerland.
- 29- Rashidi M., Rameshat M., Khoshhal Dastjerdi J. (2013) Health Tourism in Iran Emphasizing on ranking of therapeutic properties of selected springs (in Ardabil province), *Atdabil Journal of Health and Hygiene*, 1, pp.49-61.
- 30- Renema, D., Visser, M., Edelmann, E., Mors, B. (1999) *De wensen van Nederlanders ten aanzien van natuur en groen in de leefomgeving (The Wants of the Dutch for Nature and Green in the Living Environment) (in Dutch)*, First edition, DLO-Staring Centrum, Wageningen.
- 31- Rossman, B.B., Ulehla, Z.J. (1977), Psychological reward values associated with wilderness use, *Environ. Behav*, 9 (1), pp.41-65.
- 32- Schroeder, H.W. (1991), Preferences and meaning of arboretum landscapes: combining quantitative and qualitative data, *J. Environ. Psychol*, 11, pp.231-248.
- 33- Tagtow, R. (1990), The need for urban forests, *Am. City County*, 105, pp.74-75.
- 34- Thompson, C.W. (2002) Urban open space in the 21st century, *Landsc. Urban Plan*, 60, pp.59-72.
- 35- Thompson, C.W. (2002), Urban open space in the 21st century, *Landsc. Urban Plan*, 60, pp.59-72.
- 36- Tyrvaenen, L. & Vaananen, H. (1998), The economic value of urban forest amenities: an application of the contingent valuation methods, *Landsc. Urban Plan*, 43, pp.105-118.
- 37- Ulrich, R.S. (1981), Natural versus urban sciences: some psycho-physiological effects, *Environ. Behav*, 13(2), pp.523-556.
- Conway, H. (2000), Parks and people: the social functions, In: Woudstra, First edition, Fieldhouse.
- 13- Cornell, E.H. Hadley, D.C. (2001), Adventure as stimulus for cognitive development, *J. Environ. Psychol*, 21, p. 3.
- 14- Costa, L. (1993) *Popular Values of Urban Parks: A Case Study of the Changing Meaning of the Parque Do Flamengo in Rio de*, Woudstra, First edition, Fieldhouse.
- 15- Driver, B.L. Brown, P.J. Peterson, G.L. (1991) *Benefits of Leisure*, First edition, Venture Publishing.
- 16- Godbey, G. Grafe, A. James, W. (1992), *The Benefits of Local Recreation and Park Services*, First edition, Pennsylvania State University.
- 17- Grahn, P. (1985), *Man's Needs for Urban Parks, Greenery and Recreation*. Institute for Landscape Planning, First edition. Alnarp.
- 18- Hartig, T., Mang, M. Evans, G. (1991) Restorative effects of natural environments experiences, *Environ. Behav*, 23, pp. 3-26.
- 19- Jamieson, D. (1998) Sustainability and beyond, *Ecol. Econ*, 2-3 (24), pp. 183-192.
- 20- Kaplan, R. (1983) *The analysis of perception via preference: a strategy for studying how the environment is experienced*, First edition. University of Central London.
- 21- Kaplan, S. Kaplan, R. (1989) *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*, First edition, Cambridge University Press, Cambridge, p.340.
- 22- Klijn, J.A., Buij, A.E., Dijkstra, H., Luttik, J. Veeneklaas, F.R. (2000) *The Forgotten Values of Nature and Landscape. Use and Appreciation Measured in Money and Emotional Value*, First edition, Alterra, MANDS.
- 23- Kuo, F.E. Sullivan, W.C. (2001), Environment and crime in the inner city, Does vegetation reduce crime, *Environ. Behav*, 3 (33), pp.343-367
- 24- Kuo, F.E., Bacaioaca, M. Sullivan, W.C. (1998) Transforming inner city landscapes: trees, sense of safety, and preferences, *Environ. Behav*, 1 (30), pp.28-59.
- 25- Luttik, J. (2000), The value of trees, water and open spaces as reflected by house prices in the Netherlands, *Landsc. Urban Plan*, 48 (3-4), pp.161-167.